

FRANSA VE SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE OKUL SİSTEMİ VE MESLEĞE GEÇİŞ SORUNU* (Eğitim-Üretim İlişkisi Üzerine Bir Sistemler Arası Karşılaştırma)

Wolfrang HORNER

Çev.: Şermin YURDUSEV**

ÖZET

Bu çalışmada, okulun gençlerin meslek yönelimleri üzerindeki rolü, birbirinden çok farklı olan iki toplumsal sistem içinde incelenmektedir. Okulun bu rolü, genel eğitimin içinde bir teknolojiye başlangıç programının yer almasından ötürü sözkonusudur. Karşılaştırma, kuramsal sistem analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Sonuçta, okulun üretim dünyasından gelen zorlamalara karşı gizli bir direncinin varlığı olgusunun her iki ülkede de bulunduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmada, bu sosyolojik gerçeğin yorumu için bir model geliştirilmiştir. Bu model, henüz tamamlanmamış olan bir çalışmayla da desteklenecektir.

RESUME

L'article analyse le problème de la contribution possible de l'école à l'orientation professionnelle des jeunes dans deux systèmes sociaux très différents. Cette contribution se fait notamment par l'introduction d'une initiation technologique dans l'enseignement général. La comparaison est effectuée à l'aide de l'outillage conceptuel de l'analyse systémique. Elle montre en dernière analyse, un phénomène commun de résistance cachée de l'école contre les contenus venant du monde productif. Est présenté un modèle d'interprétation sociologique de ce phénomène, modèle qu'il reste corroborer dans une nouvelle recherche en cours.

PROBLEM

Son yıllarda Avrupa ülkelerinin çoğunda, iş dünyasının özellikle gençleri etkileyen bir denge bozukluğu içine düştüğü gözlenmektedir. İş arayanlar içinde genç-

* Bu başlık altındaki makale, mayıs 1983'de, eğitim sosyolojisi alanında Toulouse'da düzenlenmiş olan bir konferanslar serisinde yer almış bir sununun gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir. Wolswagen şirketi tarafından yapılması istenmiş bir araştırmanın sonuçlarını ortaya koymaktadır. Raporun tam metni Almancada yayımlanmıştır (Horner, Schlott, 1983).

** Yard. Doç. Dr.; Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

lerin sayısının yüksek oluşu, bu olgunun yalnızca ekonomik nedenlere değil, mesleki yönlendirmelerin iyi yapılamayışına da bağlı olabileceğini düşündürmektedir. Öte yandan eskimiş olan "tanılama" amaçlı yöneltme hizmetinin yerini, "eğiterek yönlendirme" anlayışının almasıyla da, yönlendirme konusu eğitim sistemi içinde giderek önem kazanan bir alan haline gelmiş bulunmaktadır. Bu gelişim içinde, öğrencileri çeşitli alanlara yönlterekten bir meslek seçimine götürmeyi de artık amaçları içinde gören genel eğitimin, mesleki yönlendirme konusundaki rolünün arttığı gözlenmektedir.

Eğitim sisteminin mesleki yönlendirmeye katkısı, birçok ülkede teknolojik konulara giriş bilgisi veren bir program aracılığıyla olmaktadır. Özellikle sosyalist ülkeler, bu konuda çok yönlü (polytechnique) eğitim adı altında uyguladıkları eski bir deneyime sahiptirler.

Bu gözlemlerden yola çıkarak, çalışmamızda gençlerin iş dünyasına girişi konusuna okulun katkısının ne olabileceğini, iki farklı ülkenin uygulamalarında görmeye çalıştık. Bu kapsamda, öncelikle, genel eğitimin mesleğe yöneltme işlevini de üstlenmesiyle birlikte ortaya çıkan, psikolojik olduğu kadar sosyolojik nitelikteki problemleri analiz etmeyi amaç edindik. Yönlertme sorunu, ekonomik açıdan bakıldığında politik bir öneme sahip olmaktan öte, ekonomik ve eğitsel sistemler arasındaki ilişkiden kaynaklanan, daha genel nitelikteki kuramsal bir probleme dayanmaktadır. Bu problem, okulun branşlaşmaya ve üretime yönelik aşamalarında daha net olarak kendini gösterir.

KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİN ROLÜ

Sosyalist ülkelerin çok teknikli eğitim alanında eskiden gelen bir deneyime sahip olmaları, bu ülkelerden birini inceleme konusu olarak almamızda büyük etken oldu. Sovyetler Birliği'ni bu alandaki öncü rolünden ötürü seçtik. Bu seçimi-mizde, sosyalist ülkelerle yapılacak olan karşılaştırmaların politik tartışmaları daha objektif kılacağı düşüncesiyle, son zamanlarda özellikle mesleki yöneltme alanında gerçekleştirilmiş çok sayıda çalışmanın varlığından (örn. Jaide, 1977) da etkilendik.

Bütün sosyal olguların özgül ortamlarına yakından bağımlı oldukları gerçeği nedeniyle, herhangi bir sosyal sistemde yapılan gözlemlere dayanarak genel sonuçlara varılamayacağı açıktır. İkinci inceleme alanı olarak Fransa'yı, sovyet modelinden çok farklı bir Batı Avrupa sosyo-politik modeli olması nedeniyle seçtik. Fransa, genel eğitim sistemi içinde yer verdiği bir "teknolojiye giriş" deneyimine ve gelişmiş bir yöneltme modeline sahip olması açısından diğer batı ülkeleri arasında il-gimizi çekti.

Çalışmamızda, iki farklı, hatta zıt sosyal sisteme bağlı ülkelerin karşılaştırıl-masından, bu ülkelerden herbirine özgü değişkenlerle, ortak ve genellenebilecek değişkenlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunabileceğimizi düşündük.

METODOLOJİK YAKLAŞIM

Ekonomik ve sosyal açılardan birbirine zıt uçlarda bulunan iki ülkeyi araştırma alanı olarak ele almak, karşılaştırmalı incelemelerde önemli bir metod sorunu ortaya çıkarır. Gözlenen eğitsel olguları sosyo-ekonomik ve kültürel bütünlüğü için-

de ve sistemli bir biçimde ele alarak yorumlamayı isteyen karşılaştırmalı eğitimin bu temel ilkesinden hareket ediyorsak da, seçtiğimiz ülkelerin niteliği bir bakıma "karşılaştırılmayacak olanı karşılaştırma" deneyi oluşturmaktadır.

Bu iki ülkenin, örneğin, eğitim sistemlerindeki bir benzer yapı, onu çevreleyen sosyal sistemler arasındaki büyük farklılıktan ötürü, aynı sosyal fonksiyona sahip olmayabilir. Yanlış benzetmelere kapılmamak için, yapı kadar, işlevini de dikkate alabilecek bir inceleme yöntemi bulmak gerekiyordu. Sistem analizi yöntemi bu gerekleri karşılar nitelikte bulduk.

Sistemler kuramının temel düşüncesi, karşılıklı ilişki içindeki bir seri elemanın işlevsel bütünlüğü üzerinedir. Fakat şu yalnız anlamaya yol açmamak gerekir: Sibernetik (sistem bilimi) yaklaşımının sosyal olgulara uygulanması olanakları sınırsız değildir. Sosyal bilimlerde sistem kavramı, kaçınılmaz olarak sibernetiktekinden daha az belirlidir. Bazı kavramların seçiminde örnek aldığımız alman sosyolog N. Luhmann'a göre sosyal bilimlerde sistem terimi, "birbiri ile etkileşim halinde olan ve dışında kalan diğer bir etkinlik çevresine göre kendini sınırlayan sosyal etkinliklerin anlamlı bir bütünüdür" (Luhmann, 1970). Öte yandan, bu sosyal anlamlılığı oluşturan ve sınırlama aracı olarak işlev gören "anlam", Luhmann'a göre, "dünyanın karmaşıklığını azaltmaya yarayan bir seçici davranış taktiği" dir. Bu bakış açısıyla, sosyal bilimlerde sistem kavramı, sonradan oluşturulmuş fakat karşılaştırmalı eğitime keşfetme ve anlama yönünden (heuristique) yararı büyük olabilecek bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu şekilde, yapısal ve işlevsel yönlerin ayrıştırılması, karşılaştırmalarda işlevsel denklik (equivalence fonctionnelle) kavramını işin içine sokmayı gerektirir. Böylece, karşılaştırma konularını şöyle kurulmuş bir problem halinde ele alarak, farklı şeyleri bile karşılaştırmak mümkün olmaktadır: Eğer her ikisi de (x) problemini çözmeye yeterli iseler, A ve B işlevsel açıdan eşit değerdendirler (Luhmann İç. Habernas/Luhmann, 1971). Böylelikle, benzerlik gözlemi nesnelerden, nesneler arası ilişkiler üzerine yönelmiş olmaktadır.

ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Araştırma çerçevemizi oluşturan bu kuramsal girişten sonra, aşağıdaki çalışma sürecini benimsedik.

Sistem analizinin ölçütlerine göre tüm araştırma alanı, önce küçükten büyüğe doğru şu değişik düzeylere (veya alt sistemlere) ayrıştırıldı:

- Okulda bir öğretim konusu olarak, teknik öğretim sistemi,
- Genelde eğitim programları sistemi,
- Mesleğe yöneltme sistemi,
- Ekonomik sistem,
- Toplumsal sistem.

İncelememize, mikro eğitim sisteminden, yani Fransa için temel eğitim programında yer alan "teknik ve el becerisi eğitimi", Sovyetler Birliği için, "İş eğitimi" sistemleri düzeyinden başladık. Bu düzeyde varolan, ülkeye özgü sorunları saptamak için her iki ülkede yaptığımız ön-analizlerin karşılaştırılması, bu ülkelerin eğitim programlarını incelememize yardımcı olacak ortak bir yönlendirici sorular tablosu hazırlamamızı sağladı. Başka bir deyişle, bu karşı karşıya getirme sonucu, yaptığı-

mız bir elemekten sonra, her iki sistem için geçerli olan soruları ayırma olanağı bulduk.

Daha çok tümevarımsal nitelikteki bu yöntemde, bir nesne hakkında önceden sahip olunan bir düşünce ve ondan kaynaklanan çözümleme ölçütleri olmaksızın, o nesnenin çözümlenemeyeceği gibi eskimiş yorumları aşmak söz konusu idi. Karşılaştırmalı eğitimde, bir ülkenin eğitimini bir başka eğitim sisteminden çıkarılan ve her zaman uygun olmayan ölçütlere göre irdelemek biçiminde bir kapalı çember içine girmemeye çalıştık.

Bu metod, yani çözümleme ölçütlerinin ortak bir tablosunun geliştirilmesi, daha sonra yukarıdaki sırada yer alan öteki daha geniş sistemlere de uygulandı. Düşünüleceği gibi, yönlendirici sorular, incelenen sistemin artan kapsamı oranında daha az ayrıntılı olmaktadır. Çünkü, çalışmamızın temel konusunu ekonomik değil, eğitsel olgular oluşturmaktaydı. Bu nedenle, en genel düzeyde, yani bir bütün olarak sosyal sistemin incelenmesinde, analizimiz, örneğin, "toplumun belirleyici kuramları içinde teknik olgunun rolü" gibi konular düzeyine indirgendir.

Alt sistemlerin işlevsel ilişkisine göre yönelen bu çalışma yöntemi, noktası noktasına, mekanik bir karşılaştırma yapma tehlikesini önlemiş oldu. Ele alınan olgular, incelenen ülkenin toplumsal yapısı içine kaynamış yönleriyle dikkate alınıyordu.

Çözümleme ölçütlerinin iki sistem için uygunluğunu kontrol ederken, açık karşılaştırmanın ön yapısını belli ölçülerde oluşturmuş olduk. Bu yapı, çalışmamızın incelenen konular tablosunda, üç ana bölüm için de (Fransa, Sovyetler Birliği ve karşılaştırma bölümleri) aynıdır. Bu üç bölümün her birinde şu ana temalar işlenmektedir:

- Çevresel etkenler (ortam sorunu),
- Mesleğe yöneltme sorunu,
- Teknik eğitim sorunu.

Ortama ilişkin etkenleri, daha önce belirttiğimiz en genel sistemler oluşturmaktadır. Şöyle ki,

- Makro-ekonomik sistemler, örneğin işgücünün planlanması,
- Mikro-ekonomik sistemler, örneğin işyerinin yapısı,
- Okul sistemi (organizasyon ve programlar açısından).

SONUÇLAR

Yaklaşık 500 sayfada ortaya konan bir çalışmanın sonuçlarını birkaç cümlede açıklamanın mümkün olamayacağı açıktır. Burada en önemli birkaç yönü ele almakla yetineceğiz.

İlk olarak, makro-ekonomik düzeyde karşılaştırmanın, iki ülke arasında büyüklük farklılığı ve sosyo-ekonomik sistemlerin temelden zıtlığı nedeniyle, çok zor, hatta olanaksız olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, daha belirli bir çözümlemeyle, karşıt olarak ortaya çıkan öncüllerin ardında, benzer yöneltme sorunlarının yer alabileceğini görmüş bulunuyoruz. Fransa'da nüfusun çoğunluğunun üretim yanında olmasından ötürü, iş alanlarının oldukça tıkalı olmasının tersine, Sovyetler Birliği'nde, nüfus yoğunluğu, ham maddesi bol ve çok geniş olan bu ülkenin hızla gelişen endüstrisinin gereksinimini karşılamaya yetmemektedir. Bu yüzden, işgücü

planlaması konusunda Sovyetler Birliği'nin temel sorununu, yerleştirme bürolarını çoğaltarak çözümüne çalışılan "işgücünün yönlendirilmesi" sorunu oluşturmaktadır. İşgücü dalgalanması, bu ülkede gençlerin eğitim düzeylerinin giderek yükselmesiyle birlikte, daha da ağırlaşan derin bir çatışmanın sadece dış görüntüsünü yansıtmaktadır. Şöyle ki; sunulan iş alanlarının kalite düzeyi gençlerin mesleki beklentileriyle çoğu zaman ters düşmektedir. Öte yandan, gençlerin hemen hepsi 10. sınıf sonunda yüksek öğretime giriş sınavına katılma hakkını kazanmaktadırlar. Bu durum, gençlerin üretime geçişlerini geciktirme eğilimine ve "gençlerin gizli işsizliği" olgusuna yol açmaktadır. Sovyetler Birliği'nde sözkonusu olan, bu işgücünü yönlendirme sorunu, Fransa'da gençlerin açık işsizliği şeklinde ortaya çıkan sorunla pek çok yönden benzerlik gösterir. Bu sorun Fransa'da gençlerin el becerisine ve yinelenen türden işlere dayanan endüstri alanlarına yönelmeye özendirilmesini amaçlayan bir "beden işçiliğinin değerini arttırma" kampanyasına yol açmıştır.

İki ülkenin mikro-ekonomik sistemleri (örneğin, işyerleri) çarpıcı bir benzerlik göstermektedir. Fransa ve Sovyetler Birliği'nde, Almanya'ya göre, çok daha fazla farklılaştırılmış işlerin dağılımı, yani üretimin başlangıcından sonuna kadarki işlemler arasında belirgin bir ayrışım ve çok yüksek bir kadrolaşma sözkonusudur*. Bu işletme yapısı, her iki ülkede, eğitim sisteminin sunduğu insan gücü yapısına uygun düşmektedir. Bu, işyerlerine yönelik işgücünün eğitiminde değer verilen şey; üzerine işyerinde geçen kısa sürelik bir eğitimin oturtulduğu, iyi bir genel kültürdür. Eğitim ortamı içinde tam bir meslek eğitimi, yalnızca daha yüksek bir mesleki yetkinlik (qualification) amaçlayan bir bölüm işçi için sözkonusudur.

Ekonomik düzeyde değindiğimiz bu benzerlikler, iki ülkenin eğitim sistemleri arasında da bir yakınlık olabileceğini önceden düşündürmektedir. Sonuç olarak, her iki ülkede de bütün öğrencilere açık olan zorunlu bir eğitim dönemi bulunmaktadır (Fransa'da 9 yıl, Sovyetler Birliği'nde 10 yıl). Her iki sistemde de zorunlu eğitimin bitimine iki yıl kala, yeniden genel eğitim yoluna dönüş olanağını saklı tutarak, teknik eğitimin dallarından birine yöneltmek sözkonusudur. Bu genel eğitim diplomasının işlevi, her iki ülkede farklılık göstermektedir. Sovyetler Birliği'nde otomatik olarak yüksek öğretime giriş sınavına katılma hakkı vermekte iken, Fransa'da değeri daha çok sembolik niteliktedir. Zira, yüksek öğretimden önce, lise döneminden geçmek ve lise bitirme sınavını (baccalaureat) başarmak gerekmektedir. Zorunlu eğitim düzeyinde gözlenen bir başka benzerlik konusu da şudur: Fransa'da lise bitirme sınavının (ve hatta, özellikle bazı yüksek okulların uyguladıkları giriş sınavlarının) gerekleri, zorunlu eğitim döneminin programı ve verilmiş biçimi üzerinde etkili olmaktadır. Sovyetler Birliği'nde ise, yüksek öğretime giriş sınavındaki (Konkurs) başarı oranı (plana göre, 10. sınıf öğrencilerinin yalnızca % 20'sinin yüksek öğretimde yer alabilme şansına sahip olmasına karşın) zorunlu öğretim dönemi öğretmenlerinin mesleki başarı göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

* Burada bilgi kaynağı olarak, öncelikle Lest'in (Aix-en-Provence), Münih Sosyal Bilimler Enstitüsü ile işbirliği içinde gerçekleştirdiği, geniş kapsamlı ve Fransa'da çok tanınan Fransa/Batı Almanya üzerine karşılaştırmalı araştırması gösterilebilir (Bak., Maurice/Sellier/Silvestre, 1979). A.J. Pietsch (1980)'in bu araştırmadan yola çıkarak gerçekleştirdiği, Fransız iş dünyasındaki çalışma düzeni konulu araştırması da benzer sonuçlar ortaya koymuştur.

Her iki ülkede, mesleğe yöneltme düşüncesi, geçmişteki ortak bir kaynağa, üretim sisteminde Taylorizm'in benimsenmesi olgusuna dayanmaktadır. Bununla birlikte, sonraki gelişmelerin farklılaşma yönünde olduğu görülmektedir. Fransa'da 1920-30'larda okul sistemi dışında yer alan psiko-teknik ağırlıklı bir mesleğe yöneltme servisi geliştirilmişken, aynı yıllarda Sovyetler Birliği'nde bu yaklaşım ideolojik temelde sert eleştirilere hedef olmuş ve mesleki yönlendirmenin sosyalist okul çerçevesinde gerçekleştirilecek bir "iş eğitimi" programı yoluyla yapılması yoluna gidilmiştir. Fakat, son yıllarda, bu iki ülkedeki değişik akımların yakınlaşması şeklinde tersine bir gelişim gözlenmektedir. Sovyetler Birliği'nde psikoteknik yaklaşım yeniden ele alınarak, okul dışında yer alan yöneltme servislerine de ağırlık kazandırılmaya çalışılırken, Fransa'da, yöneltme işlevlerini okul çerçevesine, hatta genel eğitimin iç yapısına sokma eğilimi giderek daha çok gelişmiştir.

Günümüzde Fransız yöneltme sistemi, okul sistemi içinde yer alan, fakat ondan belli ölçüde bağımsız bir alt sistem yapısındadır. Onun bu karma yapısı, yöneltme uzmanlarının rolüne de yansımaktadır. Şöyle ki; yöneltme uzmanları için iki çalışma yeri sözkonusudur: Ortaokul (College) ve Bilgilendirme ve Yönlendirme Merkezi (C.I.O. - Centre d'Information et d'Orientation). Yöneltme uzmanları, eğitim bakanlığına bağlı elemanlar arasında yer almalarına karşın, uygulamalı öğretim sisteminin dışında kalırlar. Derslere girme yükümlülükleri yoktur. Objektif psikolojik ölçüm bilgileri sayesinde, eğitim sistemine karşı düzeltici bir işlev yüklenmiş durumdadırlar (Örneğin, öğrencinin bazı temel derslerden aldığı notların, diğer derslerden aldıklarıyla bağlantılı olarak yeniden düzenlenmesini sağlayabilir). Eğitim sistemi dışındaki yöneltme hizmeti, eğitim bakanlığından bağımsız konumda bir iş ve işçi bulma kurumu olarak çalışan bir servise (A.N.P.E. - Agence Nationale Pour l'Emploi) bırakılmıştır. Okul dışında yer alan yöneltme sisteminin işlevinin giderek azalması, ileride sorun varatabilecek bir konu görünümündedir.

Sovyetler Birliği'nde görünüm ilk bakışta zıt bir tablo ortaya koymaktadır. Doğrudan öğretim sisteminin içinde yer alan yöneltme hizmetinde, Fransa'daki gibi bir aracı statüsündeki bir yöneltme uzmanına gerek duyulmamıştır. Öğrencilerin mesleki konularda bilgilendirilme ve yönlendirilmeleri, bölgenin işyeri temsilcilerinden de destek gören, iş eğitimi öğretmenlerine düşmektedir. Üretimle olan ilişkiler ise, öncelikle, üretimin doğrudan eğitimin bir konusu olması olgusundan kaynaklanır. Fakat, bu durumun bazı sorunlara yol açtığı gözlenmektedir: Öğrenciler üzerinde önceden bir tanılama yapılmaksızın, motivasyonlarının tek yanlı olarak değerlendirilmesi, objektif bir bilgi kaynağından yoksun oluş (örneğin, işgücü sıkıntısının çekildiği bir ortamda, işyeri temsilcilerinin önerilerinin göreceli ve yanlı olabileceği düşünülmelidir) gibi noktalar Sovyet basınında büyük eleştiri konusu olan işgücü dalgalanmasının nedenleri arasında görülebilir.

Teknik olgulara ilişkin genel bir başlangıç eğitimine yer vermek düşüncesinin kaynağı, her iki ülkede de çok eskilere, Fransız ütopyik sosyalistlerine (Prudhon ve onun çok teknikli öğretim anlayışı) dayanmaktaysa da, somut bir eğitsel alan olarak uygulanışında iki ülke arasında farklılık gözlenmektedir. Fransa'da, el sanatı ve teknik eğitimin kuramsal çerçevesini, Sovyetler Birliği'ndeki gibi, "üretimin kendisi" değil, Friedman geleneğine dayanan "teknik ortam" kavramı temsil eder. Teknik dünyanın en önemli kuramcılarından olan Simondon (1958) tarafından geliştirilmiş "teknik nesne" kavramı, marksist yaklaşımın geliştirdiği, teknik olayın

"emek" kavramına bağımlılığı anlayışını alt-üst etmiştir. Simondon'a göre "emek, çalışma" (1958, 241) çok geniş kapsamlı olan teknik işlem kavramının yalnızca bir yönünü oluşturur.

Sovyetler Birliği'nde, isminden de anlaşılacağı gibi (iş eğitimi), poli-teknik eğitimde, Fransa'dakinin tersine, ekonoki işlev (mesleğe giriş eğitimi) ön plandadır. Başvuru çerçevesi (cadre référentiel) "teknik ortam" değil, doğrudan "üretim" dir. Başka bir deyişle, Sovyetler Birliği'nde çok yönlü teknik eğitim, ekonomik sistemin bir işlevidir. Oysa Fransa'da, öncelikle içinde yer aldığı sosyal sistemin bir işlevi olarak görülür. Ekonomik işlev ise, yalnızca ikincil bir türevidir. İki ülke yaklaşımının bu temeldeki zıtlığı, işlevsel yönden birçok yakınlık göstermelerine karşın, öğretim sisteminin bütün elemanlarında (amaçlar, içerikler ve yöntemler) bulunur. İncelememizin ana bölümünü bunların ayrıntılı bir araştırması oluşturmıştır.

İki ülke arasındaki bu farklılık, özellikle çok yönlü teknik eğitimle amaçlanan yöneltme işlevi konusunda açıklıkla görülmektedir. Sovyet programlarında, bu ülkede geçerli olan kuramsal yaklaşımla uyumlu bir bilgilendirme, yönlendirme ve ahlak dersleri bütünü yer almaktadır. Fransa'da ise, el sanatları ve teknik öğretimden beklenen yöneltme işlevi, ilk düşünüldüğünden (1977) bu yana giderek daha az belirgin ve üstü kapalı bir hale sokulmuş, böylece öz benliklerini (image de soi) anlamalarına yardımcı olunan öğrencinin kendisini yönlendirmesi (auto-orientation) için destek olmak işlevine indirgenmiştir. Bu işlev de, Fransa'da geçerli olan mesleki yöneltme kuramlarına uygun düşmektedir.

Bu farklılığın yanı sıra, öğretim sistemi kavramını geniş tutarak, yani çevresel etkenleri de dikkate alarak yaptığımız analiz, şu şaşırtıcı olguyu ortaya koymaktadır:

Fransa'da, öğretmenlerin eleştirileri ve resmi belgelerin incelenmesinden yola çıkarak, teknik ve endüstriyel eğitim konusunda belirlenen bazı amaçlarla, uygulamanın gerçek içeriği arasında önemli bir zıtlığın bulunduğu sonucuna varmış bulunuyoruz. Bu çelişki öncelikle, geliştirilmiş amaçların uyumsuzluğundan kaynaklanmaktadır. Öte yandan, sistem analizinde ortaya çıkan bir olguya, sosyal sistemin çok sayıdaki alt sistemlerinin birbirlerine karşı etkilerinin varlığına bağlanabilir. Maddi koşulların elverişsizliği bu zıtlığı daha da arttırmaktadır. Eğitim araçlarının eksikliği, bu alan öğretmenlerinin daha "ciddi" olarak nitelenen diğer ders öğretmenlerine göre ikincil konumda yer almaları gibi nedenler ön sırada sayılabilir.

Böyle bir çatışma, Sovyetler Birliği'nde uyumlu bir bütünlük gösteren resmi yazılar düzeyinde görülmez. Fakat, öğretimin uygulanması düzeyinde Fransa'dakine çok benzeyen çelişkiler gözlenmektedir. Sovyetler Birliği'nde iş eğitimi öğretmenleri, Fransız meslekdaşları gibi, ikincil konumlarından (okul içindeki onarımlar için ucuz işgücü olarak görülmekten) yakınmakta ve aynı araç-gereç yoksunluğunu dile getirmektedirler. Hatta, Sovyetler Birliği'nde, öğretmenlerin bu tür eksiklikleri, eğitim sistemlerinin, Fransız eğitim sistemine göre üretimle daha çok iç içe olmasından ötürü, çok daha fazla hissettikleri söylenebilir. Bu ülkede kuramsal ve ideolojik düzeyde geliştirilmiş umutlarla, gerçekleştirilenler arasındaki çatışma durumu daha keskin biçimde kendini göstermektedir.

KURAMSAL YORUMLAMA

Fransa'da genel eğitimin, insancıl bir kültür (culture humaniste) adına ekonomik dünya ile bütün açık çıkar ilişkisine karşı çıkma eğilimi, onun ekonomik siste-

me karşı belli ölçüde bağımsız kalma istemi ile açıklanabilir. Ekonomik gelişime öncelik veren sosyalist bir ülke olmasına karşın, Sovyetler Birliği'nde de benzer bir eğilim görülmüyorsa da, bunun toplumsal yapıya bağımlı olmayan bir okul sisteminin varlığından kaynaklandığı düşünülebilir. Bu varsayımı şu gözlemimizle açıklıyoruz: Öğretmenlerin ikincil konumda oluşu, donatımının yetersizliği gibi sorunları olan iş eğitiminin somut (itici) etkisi ve öte yandan, ekonomik planlama tarafından belirlenen istatistik gerekliliklere karşın, öğrencileri üretime kazandırmaktan çok, yüksek öğretime göndermek eğiliminde olan genel eğitim öğretmenlerinin eğitim taktikleri gibi olgular üzerine gözlemlerimiz, eğitim sisteminin göreceli bağımsızlığının yalnızca batı toplumlarına özgü bir ayrıcalık olmadığını düşündürmektedir. Öte yandan, Sovyetler Birliği'nde, on yıllık genel eğitim okulunun yerleşmesi, "meslekçilerin" (professionnalistes) güçlü direncine karşı, kültür hakkını ekonomik gereklerden üstün tutan "genelcilerin" (generalistes) büyük bir zaferi olarak nitelenebilir. Sonuç olarak, Sovyetler Birliği'nde genel eğitimin, öğrencilerin yaklaşık tamamını yüksek öğretime ulaştırma amacıyla olması, mesleki yönlendirme açısından sorun yaratmaktadır.

Ekonomik olguların düşünceleri yönlendirdiği bir ideolojik sistemde bu iki konunun önem sırasında yer değiştirmiş olması pek anlaşılır gibi görünmeyebilir. Oysa, geneldeci akım geçerliliğini, sosyalist düşüncenin bir başka temel kavramı olan, bilim (science) den almaktadır. Akademik ve soyut nitelikteki genel eğitim, üretim sisteminin gerekliliklerine karşı, bilimin ilerlemesi adına savunulmaktadır.

Bu son belirlemeler bizi şu varsayımı geliştirmeye götürmüş bulunuyor: İncelememize konu olan iki ülkedeki gözlemlerimiz göstermiştir ki; içinde yer aldığı ideolojik çerçeveden bağımsız olarak, her iki toplumda da eğitim sistemi ve ekonomik sistem, farklı ve zor uyuşan bilgi kaynaklarına dayanan mantık yapılarına sahiptirler. Eğitim sistemi, kuramsal başvuru çerçevesi (cadre referentiel theorique) olarak, çözümleyici ve incelemeye yönelik bir mantığı olan, karşılık ve çıkar gözetmeyen bir yapıyı öne çıkarmış bir bilim sistemine sahiptir. Ekonomik sistem ise, tersine, yapay bir mantığı, yani çok alanlı (multi-disciplinaire) ve gereksinimlerin karşılanması yararına yönelik bir yapılandırma mantığını kuramsal bilgi çerçevesi olarak almıştır.

Her iki ülkenin de, bu iki farklı sistem arasındaki çatışmanın çözümünü, ikisi arasında geçiş alanı oluşturan mesleki eğitim sisteminde aradıklarını görüyoruz.

Bu gözlem, varsayımımızın geçerliliğine önemli bir kısıtlama getirmiş bulunuyor. Şöyle ki; her iki ülkedeki eğitim sistemleri, gördüğümüz gibi, mesleki giriş eğitimi ayrılmış bir alt sistem içeriyorlar. Genel eğitimin üstünlüğünü sağlayan ve onun ekonomik sisteme olan bağımlılığını azaltan etkenin bu tip bir eğitsel düzenleme olduğu düşünülebilir. Bu değişkeni kontrol altına alarak varsayımımızı test edebilmek için, aynı sorunu başka modellere sahip eğitim sistemleri içinde inceleme yoluna gidebiliriz. Bu konuda, eğitim sistemleri ortak bir tarihi geçmişe dayanan ve bugün de aynı tip bir mesleki eğitim modeline sahip olan iki alman devleti (Federal Almanya Cumhuriyeti ve Doğu Alman Demokratik Cumhuriyeti) söz konusu değişken açısından çok uygun bir inceleme alanı oluşturmaktadırlar. Böyle bir açılım, bir süreden beri giriştiğimiz yeni bir araştırma çalışmasının konusunu oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

1. COHEN, F.: Les Soviétiques. Classes et société en URSS. Ed. Sociales, 1er trimestre, 1974, p. 267.
2. HABERNAS/LUHMANN: Aspect de la jeunesse: Des millions de jeunes. Ed. Cujas, 1971.
3. GREFFE: La planification soviétique est-elle vraiment mathématique? Le Monde de l'Economie, 30.9.75, 19 (Analyse d'une thèse de doctorat de M.G. DUCHENE, soutenue à Paris I, Juillet 75).
4. JAIDE, V.: L'Instruction en URSS. Sa structure et son économie. Ed. de l'Agence de Presse Novosti, Moscou, 1977.
5. MAURICE/SELLIER/SILVESTRE: l'Avenir Professionnel des jeunes du milieu populaire, Les éditions Ouvrières, 1965.
6. ROVENKO, T.: l'Enseignement supérieur en URSS. Notes et études documentaires. La Documentation Française, Avril, 1975, 6.
7. SIMONDON, G.: La Crise des Génération, Payot, 1958.